

'Öteki' Ekseninde Othello ve Kimlik Algısı

Othello and Identity Perception in the Axis of 'Other'

Özber CAN * Öz

Bu makale Othello adıyla evrenselleşmiş eserin yüzyıllar sonra bugün coğrafya değiştirerek neden uyarlandığını, 'öteki' sayılanın değişmez kaderini, karakterizasyon bağlamıyla incelemeye dayanır. Çünkü çağlar ve koşulların değişimine rağmen Avrupa merkezli insani düşünce ölçütlerinin değişmemesi, eserlerin uyarlamasını, makaleleri gerekli kılmaktadır. Othello dört yüzyıl sonra yeniden uyarlanmış ve bugün tematik özelliğini koruyan bir oyundur. Othello'nun emperyal odaklı düşüncenin gizemini açığa vurma, motif ve karakterizasyon yanı sıra önemini koruması, bugünle trajik bağ kurmayı öne çıkarmaktadır. Makalede bu bağ 'öteki' üzerinden işlenirken, tarih-toplum-köken ayrımı politikanın insana verdiği değer politikaların değişimiyle doğru orantılı olarak değişmesi ele alınmıştır. Batının tehdit hissettiği her koşulda içten birinden yararlanma anlayışı, bu defa bir kumpasla uygulamaya alınmış; saf dürüstlük, yalan dolan dolu düzen dünyasına yenik düşürülmüştür. Sanrılı kıskançlık bir sendromu getirmiş, psikotik bozukluk trajediye uzanmıştır. Oyun her ne kadar ahlâksızlık ve ikiyüzlülük üzerine kurulmuş olsa da makalemizle siyasetin türlü hile, şiddet ve itibarsızlaştırma yoluna baş vurarak çıkarları koruma, değer yargılarının değişiminden yararlanma karakteri ortaya konmaya çalışılacaktır.

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan
Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu
Eğitim Fakültesi Yabancı Diller
Eğitimi Bölümü
ozbermeister@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7934-4089
Konya / TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler:

Othello, Zaimoğlu, öteki sanrısı, imgelem, itibarsızlaştırma.

* Assoc. Prof. Dr., Necmettin
Erbakan University Ahmet Kelesoglu
Faculty of Education Department of
Foreign Languages Education
ozbermeister@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7934-4089
Konya / TÜRKİYE

Abstract

This article is based on examining why the universal work Othello was adapted centuries later by changing geography, and the unchanging fate of the 'other' in the context of characterisation. Because despite the change of ages and conditions, the fact that the European-centred criteria of humanitarian thought do not change makes the adaptation of works and articles necessary. Othello is a play that has been adapted again four centuries later and retains its thematic characteristic today. The fact that Othello reveals the mystery of imperial-oriented thought and preserves its importance in terms of motifs and characterisation brings forward the tragic connection with today. In the article, while this connection is processed through the 'other', the distinction between history-society-origin, the change in the value given to human beings by politics in direct proportion to the change of policies are discussed. The Western understanding of utilising one's inner self in every situation where the West feels threatened has been put into practice this time with a conspiracy; pure honesty has been defeated by the world of order full of lies and deceit. Delusional jealousy brought about a syndrome and psychotic

Başvuru/Submitted: 17/05/2023

Kabul/Accepted: 05/01/2024

disorder led to tragedy. Although the play is based on immorality and hypocrisy, our article will try to reveal the character of politics to protect interests and benefit from the change of value judgements by resorting to all kinds of deception, violence and discrediting.

Keywords:

Othello, Zaimoglu, other delusion, imagination, discrediting.

Makale Bilgileri

Atıf: Can, Ö. (2024). 'Öteki' Ekseninde Othello ve Kimlik Algısı. *Selçuk Türkiyat*, (62): 257-271. Doi: 10.21563/sutad.1298545

Etik Kurul Kararı: Etik Kurul Kararından muaftır.
Katılımcı Rızası: Katılımı yok.
Mali Destek: Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
Çıkar Çatışması: Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Telif Hakları: Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.
Değerlendirme: İki dış hakem / Çift taraflı körleme.
Benzerlik Taraması: Yapıldı – iThenticate.
Etik Beyan: sutad@selcuk.edu.tr, selcukturkiyat@gmail.com
Lisans: Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile lisanslanmıştır.

Article Information

Citation: Can, Ö. (2024). 'Öteki' Ekseninde Othello ve Kimlik Algısı. *Selçuk Türkiyat*, (62): 257-271. Doi: 10.21563/sutad.1298545

Ethics Committee Approval: It is exempt from the Ethics Committee Approval.
Informed Consent: No participants.
Financial Support: The study received no financial support from any institution or project.
Conflict of Interest: No conflict of interest.
Copyrights: The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.
Assessment: Two external referees / Double blind.
Similarity Screening: Checked – iThenticate.
Ethical Statement: selcukturkiyat@gmail.com, fatihnumankb@selcuk.edu.tr
License: Content of this Journal is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

Giriş

Tarihsel süreçler kendi içinde evrilirken, sorunlar ve gelişmeler de insanın evrilmesine neden olur. Doğrudan bir kısır döngüden söz edilemese de insanı, insanlığı ilgilendiren sorunlar çoğaldıkça sanat sorgulamaya, gerçeğin üstünü açmaya başlar. Böylece toplumlar farklı temel değişkenlerle aydınlanır, duyarlık kazanır. Tematiği ve yapısıyla evrenselleşmiş *Othello*, çoklu izleği ve şüpheyi 'öteki'ne taşımasıyla bu duyarlığı işaret eder. Feridun Zaimoğlu ve Günter Senkel'in Almanca'ya uyarladığı (2004) oyun, sosyal gelişmelere bağlı sorgulamalarıyla 400 yıl sonra yeniden yorumlanarak o gün yabancı görülen bugünle kıyaslanmıştır. Karakter *Othello*, cesaretle yüklendiği sorumluluğu canı pahasına taşısa da köken ayırımına yenik düşmüş; kurulan oyunu, uğradığı haksızlığı geç fark ettiği için yediği 'kötü adam' yaftasını başka karakterlerle yaşamak zorunda kalmıştır.

Araştırmamız verilere dayalı olarak analitik yöntemle yürütülecek; çağların değişimine rağmen insanın 'yabancı', 'öteki' konumu klasik *Othello* uyarlaması ve düşünce pratiği açısından Avrupa'da klişeleşen 'o' yargısıyla yan yana getirilmeye çalışılacaktır. Bu noktada bireyin ve aile kurumunun kırılan umudu, adalet yoksunluğu ya da sistemden beslenme, toplumun kıyısına savrulma hatta trajik sona yaklaşma örnekliği ortaya konmuştur. Çünkü siteme ve modern topluma yönelik özenti gün geçtikçe artmakta ama çelişkiler düzenleri tahrip etmeye devam etmektedir. Buna rağmen Doğu'yu sosyolojik açıdan fazlaca eleştiren Batı, kendi içine bakma yerine, 'öteki' imgelemine mesafeli yaklaşmayı seçmektedir. Oysa her türden sanatsal, kurgusal, metinleştirilmiş folklorik ürünleri aracılığıyla, özel olarak toplumu temsil edenlerin yanında, genel olarak insan düşüncesinin işleyişini kavramaya olanak sağlayan (Aktulum, 2018, s. 1) simge ya da imge, anlatılarda bireysel ve kültürel belirtilerle evrensel değer kazanabilmektedir. Diğer bir deyişle sanatın yüklendiği rastgele anlamlar bağlamsal kullanımlarla güncellenerek kökensel anlamının değişik dönemlerde sürdürülmesine olanak sağlamaktadır (Aktulum, 2018, s. 1). Oyunda *Othello-Desdemona-Iago* ile tanımlanan imge aralığını edebiyat tarihi verileri ve analitik yöntem çerçevesinde bugün algısıyla irdelemek için konu eksenine öncelikle William Shakespeare'in kimliğine, sanat anlayışına ve eserlerine değinmek yararlı olacaktır.

William Shakespeare ve Sanat Anlayışı

Rönesans dönemi yazarı William Shakespeare, Stanford-Upon-Avon'da doğar ve aynı yerde ölür (1564–1616). Sanat dünyasına dram ve komedy türlerinde 38 oyun, 154 sone ekleyen Shakespeare, insan doğasının en değişmez özelliklerini karakterlerine benzersiz bir şiir diliyle yansıtır. Yaşadığı yüzyıldan bugüne sıklıkla sahnelenen oyunlarında kin, aşk, dostluk, yükselme, öç alma gibi insanî boyutları derinlemesine irdelemiş; yaşama dair tüm evrenselleri gözler önüne serip, insanoğlunu hırs ve zaaflarıyla tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermiş (Tangün, 2011, s. 19) olsa da geride hayatına dair kilise, mahkeme ve tapu kayıtları gibi yasal belgeler dışında pek bir şey bırakmaz. İnsan doğasının değişmez özelliklerini ritimli bir dille anlatma ustalığına ve oyunlarının fazlaca sahnelenmesine rağmen, hayatına özgü bir dizi muamma ile tanınır. Bu gizem neredeyse hemen her eserine nüksetmiştir. Örneğin *Bir Yaz Gecesi*

Rüyası oyununda Atina yakınlarında bir koruda yollarını şaşırان dört sevgili, perilerin büyüüne kapılırken, erkek kılığına girmiş bir kız *On İkinci Gece* oyununda düke âşık olur. *Romeo ve Juliet*'te komik yanılığarla davalı olan iki ailenin çocuklarının birbirlerine âşık olması da aynı benzerliği taşır. İyi evlat-kötü evlat ikilemi *Kral Lear*'ı, kralın güç düşkünlüğü ve arkadaşlarına ihanetiye *Macbeth*'i yazdırmış; ağabeyini öldürerek yenge ile evlenen amcadan oç alma duygusu ise *Hamlet*'e yansımıştır. Amca Claudius, yeğen Hamlet'in niyetini anlamış, onu da öldürerek olanca sırrı toprağa gömmeyi plânlamışsa da yeğenin ellerinde ölecektir. Tarihin aşka, aşkın tarihe tanıklığı *Antonius ve Kleopatra*'ya sızmış; Mısır'la özdeşleşen Kleopatra, komutan Antonius tutkusu içinde, Antonius ise imparatorlukta yaşanan karışıklıklar nedeniyle Roma'ya dönme telaşındadır. Sezar'ın kız kardeşiyle evli olmasına rağmen Antonius'un her fırsatta Kleopatra'ya koşması, takıntılarının bir parçasıdır. Komutan ve kraliçe düşmanlığının trajediye dönüşmesi, intikamın aşkı sonlandırması *Titus Andronicus* ile örneklenecek, kendisini Roma imparatoru ilân eden Sezar'ı arkadaşlarıyla birlikte öldüren Brutüs, toplumun kaosa düşmesini *Julius Caesar*'la önlemeye çalışacaktır. Kral Leontes kıskandığı ve ilişkisini kestiği eşini yaban hayvanlarına av olması için ormana bırakırken, küçük kızının kurtlar tarafından büyütülerek yıllar sonra *Kış Masalı*'nda karşısına çıkması bir diğer ilginçliği aktaracaktır. Mağripli* asker ve soylu Destemona'nın evliliği üzerine kurulan *Othello* ise ayrımcılık trajedisini ortaya koyacaktır.

Oyunun Yapısal Özgünlüğü

Othello beş bölüm, 12 sahneden oluşur ve Giovanni Battista Giraldi'nin *Hecatomithi* (1565) adlı eserinden esinle doğar. Farklı adlarla sarayda oynanması (1604) tartışmalara yol açar ve daha açık anlaşılabilmesi için oyun kısaltılarak *Quarto* ve *Folio* adlarıyla yayımlanır. Eserin şiirselliği, trajedi formun yaygınlaşmasını kolaylaştırdığı gibi biçim ve tavır benzeşmesiyle Hamlet'in bir yankısı (Shakespeare, 1985, s. 7) gibi görülmesine de neden olur. Üslup farklılığı ve ana karakterin hayal kırıklığına uğraması, *Othello*'nun hemen her çağ ve coğrafyada trajik tematiğiyle fazlaca benimsenmesini sağlar. Böylece oyun yalnızca bir kıskançlık trajedisi değil, saf dürüstlüğü, alan ve düzen dünyasına yenilgisi (Shakespeare, 1985, s. 17)** yorumuyla da anlamak gereklidir.

Oyunun ilk bölümü Venedik'te, diğer dört bölümü Kıbrıs'ta geçer. İki coğrafyanın dış ve iç mekân dengesi, sonsuzluğa giden derinlik algısı (Shakespeare, 1985, s. 12) ada-gök-deniz tablosuyla bütünleşir. İlk bölüm sadece bir geceyi, ikinci bölüm olay ivmesinin yükseldiği birkaç günü, diğer üç bölüm ise iki günlük bir zaman dilimini içerir. Gelişmelere edebiyat tarihi bağlamıyla yaklaşıldığında, iki coğrafya ve zaman

* **Mağripli:** Eserin göç ve göçmenlikle ilişkisi, anakaracter, savaşçı Mağripli komutan Othello ile tanımlıdır. Othello, sonradan Hıristiyanlaşmış bir Mağriplidir. Mağrip ise Fas, Tunus, Cezayir gibi Müslüman ülkelerin yer aldığı kuzeybatı Afrika bölgesini (Batı Sahra) kuşatır. Libya ve Moritanya'nın da bunlara eklenmesiyle 'Geniş Mağrip' adıyla bilinen bir coğrafya ortaya çıkar. (Bk. <https://islamansiklopedisi.org.tr/magrib>; <https://tr.wikipedia.org/wiki/Mağrip>)

** Almanca kaynaklardan yapılan alıntılar tarafımdan Türkçeye çevrilmiş; çeviri eserden alınan cümleler turnak içerisinde verilmiştir. Ayrıca oyun adı İtalic, karakter adları isim olarak belirtilmiştir.

diliminin tarihi gerçeklik açısından büyük önem taşıdığı anlaşılır. Burada yabancı ya da 'öteki' oluş, ayrımcılık izleğiyle belirginleşmiştir. Hırsı ve coşkuyu dinamik ve görkemli biçimde aktarması, barok üslup özellikleri taşımasıyla (Shakespeare, 1985, s. 7) kıskançlık-aşk, ırkçılık-ikiyüzlülük, kötülük-intikam ikilemleri birbirine bağlanır. Düşümlü ipuçları ve uyarı noktaları paradoksal anlayışları yakınlaştırırken, hep 'öteki' olanı düşündürür. Duygusal abartıları, renkli üslubu, somut imgeleri sözlerine taşıyan Othello, "Siz el değmemiş yıldızlar söyletmeyin beni! Yara izi bırakmayacağım onun kardan beyaz cildinde. Sizi söndürsem ey alev hizmetkârlar..." (Shakespeare, 1985, s. 10) ifadeleriyle hem acısına direnir hem de güce denge getirir. Sanatın insanlığı sürekli olarak etkileyen, biçimlendiren etkisi, kendine özgü bir değere sahipliği, tiyatronun edebiyatın, plastik sanatların ve müziğin katkıları (Dökmen, 1983, C. 16, s. 125) bu dengenin algılanmasını kolaylaştırır. İnsanı merkezine alan ve ayrıcalıklı olanı sorgulatan *Othello* şiirselliğiyle barok tınısını hep canlı tutar. Almanya'daki 'öteki-LİK', 'göçmen-LİK', 'siyahi-LİK' algısına göndermede bulunma, küresel gelişmeler çerçevesinde hayata tutunmak için insanî vasıfları kullanma, sanatın dönen dolapları açması ve baskıyı kırma özelliği (Zaimoglu&Senkel, 2004, s. 137) tabu ve ırk ayrımı edilgenliğini işleme ile anlaşılır. Zamana direnen ve karakterleriyle özdeşleşen *Othello*, yapı bakımından klasik bir oyun olmakla birlikte kelimeleri, kalıp ifadeleri ve cümleleri, nefretin anlam yükselten formlarıyla (Zaimoglu&Senkel, 2004, s. 144) söylemi güçlü tutar. Coşkun, vurgulu tonda diyaloglar, coşkun dinamik, görkemli ifadeler, abartılı sözler, hırçın davranışlar oyun boyunca ilerler.

Othello, Osmanlıya karşı savaşması için kendisine komutanlık görevi verilmiş bir siyahidir. Iago'nun ırk, mevki ve hırs düşkünlüğü onu ihanetle karşılaştıracak; görev beklentisi, türlü yalan ve iftiralar felaketi hazırlayacaktır. Tuzak, büyüleyici sözlerle kazanılan güven ve sorumluluğun iç içe eriyecek olmasına kurulmuştur. Tarihsel bir vaka olması itibarıyla İnebahtı Deniz Savaşı'na (1591) çerçevesinde 'Osmanlı donanmasının yenildiği' duyuruları, zafer sarhoşluğunun gölgesinde insanî bir vakaya evrilecektir. Bununla birlikte Sokullu Mehmed Paşa'nın savaş sonrasında Venedik elçisi Barbaro'ya "...Biz sizden bir krallık yer (yani Kıbrıs adasını) alarak kolunuzu kestik; siz de donanmamızı mağlup etmekle sakalımızı tıraş etmiş oldunuz; kesilmiş kol yerine gelmez, lakin tıraş edilmiş sakal daha gür olarak çıkar..." (Uzunçarşılı, 1995: 23) cümleleriyle karşılık vermesi Batı'yı tedirgin edecektir. Osmanlı donanmasının ağır hasar almış olması, 'Tanrının Kıbrıs'ı ve Othello'yu koruması' dualarıyla zafer eğlencesine dönüşse de oyunun yazıldığı ve sahnelendiği dönemlerde bütün Avrupa'yı Türk korkusunun sardığı (Aksoy, 1990, s. 43) paylaşılmaktadır. Martin Luther'in 'Hıristiyanları uyandırmak için Tanrının yolladığı veba' (İnalçık, 1970, s. 329); Francis Bacon'un 'ahlakı, edebiyatı, sanatı, bilimi olmayan insanlar... bir kelime ile insanlığın yüz karası' (Bacon, 1939, s. 59) nitelendirmeleri; insanları Papa'dan ve Türk dehşetinden koruması için Tanrı'ya dualar edilmesi (Lewis, 1993: 74) hem aşağılayıcı anlayışı hem de anılan bilgiyi doğrulamaktadır. Osmanlı tehdidini ortadan kaldırması için görevlendirilmiş olsa da siyahi komutan Othello'nun ırk ve yaş farkına rağmen soylu Brabantio'nun kızı Desdemona ile gizlice evlenmiş olması sindirilememiştir. Dahası Hıristiyan, sarışın Avrupalı olmayışı, 'Berberi atı', 'şehvet düşkünü Mağripli', 'yaşlı kara koç' aşağılamaları kültürel ayrımcılığı alevlenmiştir. Yapısalcılık sonrası batı

düşünce tarihine kazınan böylesine güçlü yargı, zamanla klişeleşmiş; üstünlük veya aşağılık gibi değerlendirmeler mevcut sistemlerin kendilerinin ürettiği suni yargılar (Öztürk, 2006, s. 446-447) olarak benimsenmiştir. Bundan böyle artık çıkarlar değerlerin, algı her şeyin önüne geçecektir.

'Öteki' İmgelemi/Sanrısı Üzerine

Othello ilk bakışta kendisini Venedik halkına adanmış, devleti için yıllarca savaşmış bir komutandır. Venedik Dükünün Osmanlıya karşı görevlendirmesi, onun bu görevden zafer haberiyle dönmesi, gerçek bir Hıristiyan olduğunu (Şenlen, 2006, s. 88) kanıtla da gücü ve sakin karakteri yalan ve iftiralarla elinden alınacaktır. Mina Urgan'ın ifadeleriyle; Othello kıskanç doğmamış, kıskanç edilmiştir. Eğer akıllara sığmayacak kadar kötü ve kötü olduğu kadar da zeki bir hain olan Iago'nun eline düşmese, kıskançlığın ne olduğunu bilmeyecektir Othello. Ama Iago'nun Othello'yu mahvetmeye kararlı olduğu, oyunun daha ilk sahnesinden anlaşılır ve Iago bu kararı uygulamaya koyunca, Othello onun elinde istediği gibi oynattığı bir kukla olur (Urgan, 1984, s. 206). Senatör Brabantio'dan işittiği ağır, aşağılayıcı sözlerle güven duygusunu sorgulayan, beyaz, soylu kadınla evlenmeye hakkının olmadığı ithamlarıyla sarsılan Othello, 'öteki' olduğunu nihayet anlamıştır. Onun kara derili, siyahi, zenci (Neger), Desdemona'nın kötü kadın (Nutte) olarak nitelenmesi, dışlamayı pekiştirmektedir. Othello'ya yönelik abartılı nefret biçimlerinin sadece bir kişiye değil, aynı anda insan gruplarına yönelik aşırı projeksiyonlar (Zaimoğlu&Senkel, 2004, s. 144) olması, esasen Afrikalıların, Arapların, Moralıların kastedildiği 'moor' sözcüğüne genişler. Sevilen, sayılan, cesaretli general, ten rengi ve kökeninden dolayı 'öteki' etiketiyle ortada kalmıştır. Uyarlamada 'Othello'nun 'Alman toplumunu' nasıl yansıttığı' sorusu, iki yazar tarafından şöyle ilişkilendirilir: Yabancı olmayı' Othello'da işlendiği haliyle farklı ten renginde birinin bizim toplumumuzda yaşadığı gibi görmüyorum. Önceleri kıskançlık benim için de geçerliydi, bu büyük bir güvensizliğin ifadesiydi. Şu an hiçbir güvensiz durum yok demek istemiyorum ama bu arada onu benimsedim. Önceleri mesleki alan da ben de kıskançlıkla çok mücadele ettim... Korkularımızı gösteriyor. Sanırım, korkularımız da toplumumuzda yasaları ve ahlâkı belirliyor (Zaimoğlu&Senkel, 2004, s. 142-143). Yabancıyı kuşkuyla yaşayamama edilgenliği, kurulan tuzağı fark etmeme saflığı, Luk Perceval'e göre masumiyetin talihsizliği (Zaimoğlu&Senkel, 2004, s. 136) ile tanımlanır. Othello bu yeni etiketle yalnızlığından kurtulamayacak, zaaf ve yargılar arasında adeta kaybolan cenneti (Zaimoğlu&Senkel, 2004, s. 137) yaşayacaktır.

Heybetli, kabına sığmayan Othello, trajedinin labirentlerinde kıvrılırken oyunun coşku fırtınası, barok anlayışın dozlu ve yoğun sesi (Shakespeare, 1985, s. 8) perdeleri birbirine bağlamıştır. Siyahi komutan yaşına oranla genç ve güzel Desdemona ile evlenip kuşkuyu yükseltmiş; yabancılığı ve yalnızlığı aşma umudu entelektüel güvensizlik oluşturmuştur (Zaimoğlu&Senkel, 2004, s. 146). Duyguya ve kimliğe özgü yaralar arasında insan-yargı-oyun üçgeni ruh dünyasını alt üst etmiştir. Yazar, oyunun bugüne bıraktığı algıyı, Okuma aşamasında bu metnin katıksız ırkçılık üzerine, öylesine acı dolu, son derece utanç verici olduğunu fark ettim. Tabi ırkçılığın çok sayıda motiften sadece biri olduğunu, bütün motiflerin benzerlerinden, kişinin kendi

içsel izolasyonu ile yüzleşmek zorunda kalmaması için başkasının aşırı hakaretinden doğduğunu şimdi fark ediyorum (Zaimoğlu&Senkel, 2004, s. 146) şeklinde özetler. Dışa dönüklüğü, sözlerinin melodik uyumu, duygularının yapaylıktan uzaklığı, alt tabakadan gelmesi, soylu tepkiyi hak etmiştir. Kızının siyahi adamdan korktuğu-koridor ışığı açık olduğu halde uyuyabildiği, karanlığını onu korkuttuğu, bu zenciden sevgili olamayacağı... (Shakespeare, 2004, s. 19,20) sözleriyle Brabantio, evliliğe rıza göstermemişse de duygu bağına sembolize eden mendilin (nesnel motif/Leitmotiv) Cassio'nun evinde çıkmasıyla şaşırmıştır. Desdemona ve Cassio'nun gizli ilişkisinin olduğu dedikodusu, diğer komutanlar arasında Othello'nun saygınlığını bitireceği gibi genç kadının da adını kirletecektir. Othello artık sakinleşmeyecek, öç duygusuyla ağır sözler sarf edecektir.

...Yüksel kara intikam cehennemini yedi kat dibinden!.. Şu mermer göğün üstüne yemin ederim ki, ne söyledimse yapacağım hepsini... Lânet olsun o hayasız kaltağa! Lânet olsun... Kehanet dolu bir esinlemeyle işlenmiş bu mendili kutsanmış böceklermiş ipeğini yapanlar... (Shakespeare, 1985, s. 124,125,130).

Oyunun kötü karakteri Iago, Othello'nun zenciliğini, Desdemona'nın naifliğini, Roderigo'nun aç gözlülüğünü, Cassio'nun çıkarıcılığını kendi emelleri doğrultusunda kullanmada ustadır. Dönemin çıkarıcı karakterini temsil eder ve kurduğu oyunu keyifle izler. Fırsatçı, kıskanç, kindar kişiliği, Othello'yu ve Desdemona'yı okşayıcı sözlerle oyalaması, evliliği bozması için yeterlidir. Plânı gizleyebildiği ölçüde güven oluşturacağı, Iago için hiç zor değildir.

...Yaverlikten aşağısına lâayık görülemem... Emir subayı da kim olsa beğenirsin... Kendime hizmet ediyorum, ona hizmet ettiği için... Evinize, kızıınıza, paralarınıza göz kulak olun... Nasıl nefret ediyorsam ceennem azabından, o kadar nefret ediyorum ondan... Kötülük olmalı insanın içinde biraz da. Bende yok ki yarasın işime... Siz kadınlar, sokakta güzelsiniz yağlıboya tablo gibi, oturma odasında çingirak, mutfakta yaban kedisi... (Shakespeare, 1985, s. 25,26,27,28,32,63).

Sahteciliği espriye vuran yüzüzlüğü, 'öteki' olana nefret duyması, "insanın zayıf yanlarını çabuk sezebilen, renkli ve uyumlu bir dünyadaki renksiz ve çirkin, sinizmin şeytani, rengi ve biçimi olmayan yaratık" (Shakespeare, 1985, s. 16) tanımıyla örtüşür. Böylesine olumsuz bir karaktere sahip olmasına rağmen Othello üzerinde, "Şerefli güvenilir bir adamdır. Karım, onun refakatında Kıbrıs'a gelebilir" (Shakespeare, 1985, s. 52) dedirtecek kertede güven tesis edebilmiştir. Cassio gibi kendisinin de Desdemona'ya ilgisinin olduğunu yayması, fitili ateşlemiştir. Kararlılığı ve şüpheliği akşamki eğlencede can bulacaktır:

Vız gelir bana günah işlemek. Bütün isteğim intikam almak... Karıma karşı karısı. Eğer bunu başaramazsam, herife öyle bir kıskançlık aşılmalıyım ki akıl da mantık da para etmesin... Ah efendim, sakının kıskançlıktan! Kıskançlık, etiyle beslendiği avla oynayan yeşil gözlü canavardır. Eğer aldatılan koca, karısını sevmiyorsa, boynuzlandığını bilse bile, mutludur bir bakıma; oysa

karısını seven erkek, kuşkularla kıvrandı mı, işkence olur hayatın her ânı (Shakespeare, 1985, s. 72,108).

Shakespeare'in oyunlarında kadın karakterler de güçlüdür. Ne var ki çoğu akıllı ve özgür iradesini kullanabilen kadınları temsil etse de aralarında yer yer kötü, "cehennem kadar kara, şehvet düşkün, yalancı, çirkin ve şeytan olarak, yer yer de masum, melek, çıldırtan sevgili, sarışın dilber ve tanrıça olarak gösterdiği (Tangün, 2011, s. 20) kadınlar da yok değildir. Öte yandan Rönesans dönemine özgü güçsüz, eğitimsiz, zayıf kadın tipi değişmiş; erkeklere ne tür kadının ideal kadın olduğunu ve kadınlara da bu ideale ulaşmak için nasıl davranmaları gerektiğini öğretmeyi amaçlama (Tangün, 2011, s. 20) ile davranış ve ifadeler radikalleşmiştir. Shakespeare'in kadını sevdiği kadar aşağıladığı, yücelttiği kadar sindirdiği, hırsırları umutlarıyla baş başa bıraksa da onu erkek kahramanlarıyla aynı kefeye koymadığı, bu cesareti her ne zaman gösterecek onlara hep aynı sonu hazırladığı (Tangün, 2011, s. 44) da düşünülür. Onlar arasında Desdemona sevecen, zarif, dışadönük, insancıl, evciman, yumuşak huylu bir kadındır. Duyguları, "Onun şerefine, yiğitliğine bağladım ruhumu da gönlümü de" (Shakespeare, 1985, s. 50) itirafınca açık olsa da baba Brabantio kızını yakından tanımaktadır. "Aklın varsa gözünü dört aç Mağripli. Babasını aldattı o, seni de aldatılabilir" (Shakespeare, 1985, s. 52) uyarısı, Desdemona için beyhudedir. Genç kadın bir yandan güçlü duruşu, diğer yandan sınırları aşmasıyla kendini hissettirir. Margaret Loftus Ranald'a göre, [Iago'nun] Desdemona'nın her hareketini oyun boyunca kasten olumsuz yorumlamış ancak kadınların eş olarak uyması gereken nezaket kuralları düşünüldüğünde Desdemona'nın şüpheye olanak tanıdığı (Ranald, 1963, s. 135) ileri sürülmüştür. Desdemona'nın Othello'ya mendilin gerçekten kaybaldığını söylemesi halinde onun sadece kendisine saldırmakla kalmayacağı, evliliğin de biteceği (Rosenberg, 1992, s. 214) bir diğer iddiadır. Othello'nun acınacak şekilde azize gibi masum bir kadın arayışı ile Iago'nun kompulsif bir şekilde her kadında bir fahişe araması (Adamson, 1980, s. 181-182) da bir başka zıtlıktır. Bütün bunlara karşılık sadık bir eş olarak ihanet edebileceğini düşündürmemesi, incitilemez konumunun ortadan kalkmasıyla Othello'nun aşağılayarak ve nihayetinde onu öldürerek bu kalkanı ebedi kılması (Garner, 1976, s. 247) Desdemona için masum bir veda olabilirdi. Ölürken dahi eşini suçlamaması, yaralamaktan sakınması onun sevgi dolu erdeminin temel yansıması (Neely, 1993, s. 125) Othello'nun bu ideal kadını yaşatmak için gerçek olanı öldürmesi (Thom, 1978, s. 264) çelişkileri ortadan kaldırmaktadır. Şayet Othello, Desdemona'yı sıradan bir insan olarak görseydi, kendisine ihanet edebileceği düşüncesiyle yüzleşebilir (Baş, 2020, C. 26, s. 124) gerçeği bizzat öğrenebilirdi. Bugün modern toplumlarda ırkçılığın bir formu olarak karşımıza çıkan bu tutum, gerçekte kötü niyetli olmayan, oyunu izleyen, oynamasına izin veren, hayatta kalmayı deneyen kadın (Zaimoğlu & Senkel, 2004: 145) imajıyla gerçeklik kazanır. Yani nefretin ırkçılık, cinsellik ve sinizm özellikleriyle işlenmesi, öteki düşürme kastiyle anlam bulur.

Roderigo, Cassio, Emilia ve Bianca oyunu maşa rolleriyle bütünler. Roderigo çıkarıcı, zayıf karakteri, Iago'dan çekinmesiyle; Cassio, sevgileri ve baskıyla oyunun ortasındadır. Onları birbirine bağlayan çıkar ilişkileridir. Düşüm, Cassio'nun ve

Roderigo'nun ifadeleriyle atılmış, onların zanlı düşmeleriyle çözülecektir. "Desdemona namusludur efendim, bahse girerim. Bunun için ruhumu koyarım ortaya. Kafanızda başka düşünceler varsa, hepsini çıkarın aklınızdan; yakar yoksa yüreğinizi... Seni şimdiye kadar çok dinledim. Zaten yaptıkların bir türlü sözlerini tutmuyor ki..."(Shakespeare, 1985, s. 159,170). Cassio ve Roderigo'nun çelişen bu ifadeleri, Bianca'nın tanıklığına rağmen karanlıkları sıyrıp götürmez. Dolayısıyla Othello, düşürüldüğü şüpheden bir türlü kurtulamaz. Ceza ve yemin iki cümleye kalmıştır. "Meleğe benzediğin için zebaniler seni yakalamaya korkacak yoksa... Yemin et, namuslu olduğuna!"(Shakespeare, 1985, s. 161). Iago ve Roderigo gibi tiplere öteden beri katlanamayan Brabantio, kızının cezalandırılmasını bizzat ister. Othello'nun yabancılığı, Desdemona'nın dürüstlüğü yargılar arasında erimiş; oyunu içine çekilenler güçten beslenemeyince trajedinin parçaları olmuştur.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Gerçekliğin doğrudan bir sunumu olan imge, özel bir gösterge olarak değişik kültürlerde, sanatsal biçimlerde görünür, alegorik bir gösterge değerine bürünerek anlam yüklenmiş bir gerçekliğe gönderme yapar (Aktulum, 2018, s. 12). Oyunda güdülenmiş 'öteki' Othello, Iago, Desdemona, Cassio, Roderigo karakteriyle trajediyi başlatmış ve bugüne taşımıştır. Çevrelerinde gelişen olaylarla ya savaşmış ya da içinde yer alarak yenikliğe razı olmuştur. Vaktin 'kahraman, yiğit Othello'su 'kara Mağripli' etiketiyle yaftalanmış; adeta yürürlükteki politikanın işine yaradığı ölçüde değerini aynı orantıyla arttırdığı, Batı politika tarihinde bu tür değer yargılarının her an değiştiği (Öztürk, 2006, s. 450) savı gerçeklik kazanmıştır. O labirente yaklaştıkça literatürün bir eskici dükkanındaki eşyalar gibi yığılma görüntüsü vermesi, bir nevi yılgnlık hissi yaratması (Karaboğa, 1998, s. 15) da tesadüfi değildir. Olay örgüsünün sürükleyici, heyecanlı ve yüksek gerilimi, Othello'nun bozuk istikrarın içine çekilmesi, spekülasyonların artması, kamu ahlâkı ve toplumsal değer yargılarının yozlaşması, feodal bağımsızlık yasalarının altını oyan bireysel açgözlülüğü hizaya sokacak istikrarlı bir toplum modeli oluşturma (Karaboğa, 1988, s. 16) kaygısı şeklinde değerlendirilir. Dönemin sadakat duygusu ve yaşam pratiği dilin evrilmesini hızlandırmışsa da değerlerin kaygısızca içinin boşaltılması, toplumsal ilişkilerin eskimesi, Elizabeth dönemi İngiltere'sinin görkemini sorgulattır. İhsan Kerem Karaboğa'nın Terry Eagleton'dan aktarımıyla; oyun dünyanın sürüklendiği krizi sistem dönüşümüne bağlama ve daha fazla üretme sistemiyle istikrar sağlanamayacağı temasıyla o gün olduğu gibi bugün de doğup geliştiği toplumları sınıfladığı (Karaboğa, 1988, s. 17) yanı sıra önemini korumaktadır. Örneğin 'öteki' düşürülerek hakkının yenildiğini düşünen yaver Iago, bir askeri dövüldüğü için görevden alınan yüzbaşı Cassio, çıkarıcılıklarıyla yakayı ele veren Roderigo ve Cassio, itibarsızlaştırılan Othello ve lekelenen Desdemona dün olduğu gibi bugün de huzursuzluk üretmektedir. Desdemona boğularak ölmüş, Othello beylik silahıyla intihar etmiş, Iago daha sorguadayken hayatı kaybetmiş, Cassio yeni görevine atanmış olsa da ürettikleri şiddet emsal olarak kalmıştır.

Oyuna mekân ve tarihi açıdan yaklaşıldığında dehlizleri, koridorları, zindanları, sırlı odaları ve salonlarıyla Kıbrıs Kalesi, kayalıkları döven ve yelkenleri parçalayan

Akdeniz fırtınası, Othello-Desdemona-Iago çatışmasına tanıklık eder. Görünüm, gerçekte karmaşık ve çok yönlü olan iyi ile kötü güçler arasındaki küresel mücadelenin algısı (Vaughan, 1994, s. 27) bakımından önemlidir. Sokullu Mehmet Paşa'nın, "Venedik'ten bir hayli uzak mesafede bulunan Kıbrıs'ın iki ülke arasında gerginlik yaratmaya değer olmadığını ve etrafının Osmanlı toprakları ile çevrili bulunduğunu" (Dinç, 2010 s. 1) dolayısıyla adanın savaşız teslimini istemesine Venedik elçisi Kıbrıs'ın bir Hristiyan adası olarak yönetimlerinde bulunduğu cevabıyla talebe karşı çıkması (Dündar, 2002, s. 1221) oyunun tarihe açılan kapısıdır. Kıbrıs, Avrupa'nın 'Hristiyanlık' adına yardım çağrıları arasında fethedilmiştir (1571). İskoç Kral James, 'İnebahtı Zaferi'ni kutlayan şiiriyle*** Hristiyan birliğine atıfta bulunulmuşsa da coşku hesaplaşmalar arasında sönmüştür. İnsanın içine atılan tek bir kıskançlık tohumunun onu nasıl bir canavara dönüştürebildiği (Kaya, 2012, s. 6) anlayışı, 'Mağripli, hristiyanlaşmış' karakterle aktarılır. Daniel Vitkus, bu noktada inancın nasıl tehdit unsuru haline geldiğini şöyle özetler:

Türk'e dönen vaftiz edilmiş Mağripli Othello, doğru yoldan tekrar günaha döndüğü için "iki kere lanetlenmiştir." İslam İmparatorluğu'na karşı bir Haçlı Seferi'ne komuta etmesi için gönderilir, "Türk'e döner" ve içteki düşman haline gelir. Venedik Devleti'ni "karalamış", Avrupalılar'ın korkunç hayali olan İslami Öteki'ne dönüşmüştür: Othello çirkin bir klişe olmuştur. "Venedik'in soylu Mağriplisi" olan kimliği, kara bir şeytan kimliğine dönerken çözülmekte ve "zalim Mağripli ya da Türk"ün en kötü özelliklerini -kıskançlık, merhametsizlik, inançsızlık, kanunsuzluk ve ümitsizlik- sergilemektedir: Bu feci kimlikle yüzleşen, "korkunç ve iğrenç bir iş" yapan Othello, kendi cezasını verir ve kendisini -dönüşmüş olduğu Türk'ü- öldürerek lanetler (Vitkus, 1997, s. 176).

Görüldüğü gibi Othello'nun artık işi bitmiştir. Taşındığı etiket yabancılaşmış, kirlenmiştir. Uzun süre taşıdığı kimlikten bizzat kurtulmak istemiş, tarihsel koşullarda gelişen çözümsüzlükleri spekülasyonlara bağlamıştır. Ona göre sorun ortada, çözüm bellidir. Kamu ahlâkı ve toplumsal değer yargılarında baş gösteren yozlaşmaya çözüm üretme ve feodal bağımsızlık yasalarının altını oyan bireysel açgözlülüğü hizaya sokacak istikrarlı bir toplum modeli oluşturma (Karaboğa, 1998, s. 16) fikri denenmelidir. Oyunun paradigmatik sorgulamaları ve toplumları sınıflama tematiği, güç odaklarına bir gönderme olabilir. Saygınlık aşağılamasının 'Othello sendromu' olarak tanımlandığı bugün, 'öteki'nin korkulu rüyası, lanetlenişin trajedisi bir başka ruh daha kazanmış 'yarı-şeytan' Iago'nun zaferinin (Spiyak 1958'den akrotan Vitkus, 1997, s. 146) de hırsı ve öfkeyi tetiklediği görülmektedir. Othello ve Desdemona evliliğinin bütünlüklü bir benliği paralize eden cinsel ve politik ikilemlere çözüm sunarmış gibi görünmesi (Karaboğa, 1998, s. 16) ise feodalite ve burjuva arasındaki uyumsuz mesafeyi gösterir. Mevcut toplumsal katman farkına rağmen buradaki 'öteki sanrısı' ABD'nin siyahilere, Avrupa'nın yabancıya karşı tavrıyla benzer. Öyle ki

*** James I, The Lepanto of James the sixth, King of Scotland in His Maisteies Poticall Exercises at vacant houres (Edinburgh, 1591, G3-L4); (James'in Lepanto'su 1585'lerde yazılmış, 1591'de İskoçya'da basılmış ve 1603'te İngiltere tahtına oturmasıyla Londra'da tekrar yayınlanmıştır.)

insanın bilimsel, politik, ekonomik, sportif açıdan yararlılık sağladığı ölçüde kahraman görülmesi, beklenti tamamlandığında uzak ilgi ya da doğal dışlanma açıkça görülebilmektedir. Örneğin, 1990'lı yıllardan itibaren Avrupa'da sosyal politikanın temel konusu sosyal dışlanma, yoksulluk literatürünü de etkilemiş, yoksulluk ve sosyal dışlanma birlikte ele alınmaya başlanmış olsa da sosyal bütünleşmenin karşıtı olarak, ekonomik, sosyal, siyasal süreçlere katılmama durumu (Yıldırım, 2014, C. 2, s. 92) yaygınlaşmıştır. Daha belirgin bir ifadeyle 1960'lı yıllarda Avrupa'ya samimiyetle kabul edilen yabancıların bugün iş, iletişim, uyum, eğitim, konut sorunu gerekçeleriyle önemli ölçüde ötekileşme yaşadığı ortadadır. Bir başka değerlendirmede döneme, bölgeye ve sosyo-ekonomik yapıya göre değişse de toplumsal yaşama katılmayı sağlayan alanlardan yoksun kalmaları, diğer alanlardan da yoksunluğu getiren bir süreci oluşturmakta, ekonomik alandan dışlanma aynı zamanda sosyal, siyasal veya kültürel süreçlerden de dışlanmaya yol açabildiği (Tartanoğlu, 2010, s. 2) paylaşılmaktadır. Olumsuz gelişmelerden fazlaca etkilenen Türkler, verimliliklerine ve sosyal koşullara uyumlarına rağmen daha çok 'öteki' oluşlarının ya da düşürülmenin acısını hissetmektedir. Ahmet Aslan aidiyet kimliği, duygusu ve alt sınıf algısını Türkler üzerinden şöyle özetler: "Aidiyet duygusunun değişmesine bağlı olarak, diasporik kimliğin çeşitli bileşenlerinin dozajlarının birey ve gruplara göre farklılaşması doğrultusunda aidiyet ve tanımlamalar da değişmekte... Almanya ile 'nostaljik anayurt' Türkiye arasında düşünsel/kültürel gelgitlerle birçok kültürün yan yana etkileşimde bulunduğu diasporik yaşam ortamında çok-katmanlı bir kimlik algısına sahiptir" (Aslan, 2019, C. 3, s. 1141-1142). Dört kuşak sonrasında farklı ve seçkin meslekler icra ederek hayata tutundukları, iş ve istihdama, politik alana sosyal katkı sağladıkları halde 'öteki' görülme kaygısının giderek ağırlaşması, dünden bugüne değişmeyen bir olgudur. Coğrafya sınırlılığı göstermeksizin, politik emeller doğrultusunda kökenine, ten rengine ve inancına bağlı olarak ülke liderleri indirilmiş, Batı bu değişimde hep etkin rol almıştır. Eğilimleriyle yüzleşemediği halde yabancıyı milli ve manevi hassasiyetleri nedeniyle 'öteki' görme, bilime ve toplumsal adaba uygun düşmemektedir. Çünkü insanı bile isteye dışlama, 'diğer' sanrısı ile kabul etme, ona sınırlar çizme anlamına gelir. Oysa insan kullanım süresi belirli bir ürün ya da canlı değildir. Ki o Othello olsa bile. Oyunun uyarlamasıyla oluşturulan benzerlik, Batının ürettiği yargıyı güncellemeye bire bir örnekleme yapmaktadır. Çağın değişen koşulları ve göçlerle birlikte toplumların nüfus yapıları değişse de yasalar çerçevesinde görüşmeler yerine yabancıyı bahanelerle yıldırma, aşağılama, dışlama adil davranışı kotarmaya yetmeyecektir. Edebiyata bu noktada söz düşmekte, insani sorumluluğun çağ ve coğrafya tanımadığı, anlaşılmayı beklemektedir. Almanya'da doğan ve gelişen 'göçe dayalı edebiyat' da her kökenden yabancıların insanca yaşama hakkını ve çokkültürlü toplum yapısında 'öteki' düşmemeyi işleyerek, önemli görev icra etmektedir. Çünkü değerlerin çıkara değişimi, güvensizlik ve şüphe oluşumu, çift kimlikli oluş, ırkçılığın coğrafyası ve vatanının olmadığını, saf ideali ve sadakat duygusunu örselediği söylenebilmektedir, söylenebilecektir.

Extended Abstract

William Shakespeare was born and died in Stanford-Upon-Avon (1564-1616). Shakespeare, who added 38 plays and 154 sonnets in the genres of drama and comedy to the world of art, reflects the most unchanging characteristics of human nature to his characters with a unique poetic language. In his plays, which have been frequently staged from the century he lived, he deeply examined human dimensions such as hatred, love, friendship, ascension, revenge; although he revealed all the universals of life and revealed human beings with all their ambitions and weaknesses. He does not leave behind much about his life except legal documents such as church, court and land registry records. Despite his mastery of describing the immutable features of human nature in a rhythmic language and the fact that his plays were widely staged, he is known for a series of enigmas specific to his life. This mystery haunts almost all of his works.

The difference in style and the main character's disappointment lead *Othello* to be widely adopted with its tragic theme in almost every age and geography. Thus, the play is read not only as a tragedy of jealousy, but also as the defeat of pure honesty to the world of space and order. When the developments are approached in the context of literary history, it is understood that the two geographical and time periods are of great importance in terms of historical reality. Here, being a foreigner or the 'other' is characterised by the trace of discrimination. The play's baroque style, which conveys ambition and enthusiasm in a dynamic and splendid manner, connects the dilemmas of jealousy-love, racism-hypocrisy, evil-revenge. While knotted clues and warning points bring paradoxical understandings closer, they always make us think of the 'other'. The effect of art that constantly affects and shapes humanity, its own unique value, the contributions of theatre, literature, plastic arts and music facilitate the perception of this balance. *Othello*, which puts the human at the centre and questions the privileged, keeps the baroque understanding alive with its poetry.

By adapting it to the present, referring to the perception of 'other-ness', 'immigrant-ness', 'black-ness' in Germany, the necessity of using human qualities to hold on to life within the framework of global developments, the ability of art to open the schemes and break the oppression are understood with the passivity of taboo and racial discrimination. *Othello*, which resists time and identifies with its characters, is a classical play in terms of structure, but it keeps the discourse strong with its words, phrases and sentences, and the meaning-enhancing forms of hatred. The exuberant, accentuated dialogues convey ambition and enthusiasm in a dynamic, majestic way, and thus have baroque style characteristics. The exaggeration of words and the gradual transformation of behaviour into aggression are characteristic of that style.

The viewer immerses himself in the flow of the event, searches for the hero, focuses on his style, listens to his words, and wonders about his tragic end. The institution of the family falls into disrepair as its origin, identity, character, and judgments are debated. While the historical processes evolve within themselves, the problems produced also cause the evolution of the human being. Although we cannot speak of a direct vicious circle, as the problems concerning humanity increase, art begins to

question and reveal the truth. Thus, societies become enlightened with different basic variables and gain sensitivity. *Othello*, which has become universal with its thematic and structure, is one of the rare works that points to that sensitivity with its multiple themes, reaching today and carrying the doubt to the other. Adapted into German by Feridun Zaimoglu and Günter Senkel, the play was reinterpreted 400 years later with its questions related to social developments; it has been revealed that the fate of those who were seen as strangers that day has not changed today. Although the character Othello bears the responsibility, he bears with courage, the distinction of origin prevents him from protecting his identity. He will realize the game and the injustice later, he will walk into misfortune as the 'bad guy' of the game.

Kaynakça

- Adamson, W. D. (1980). Unpinned or undone? Desdemona's critics and the problem of sexual innocenc. *Shakespeare Studies*, 13. 169-186.
- Aktulum, K. (2018). İmgelemin antropolojik yapıları ve folklor: Gilbert Durand'ın arketipsel sınıflandırma modeline giriş. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. (1-16).
- Aksoy, N. (1990). *Rönesans İngiltere'sinde Türkler*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Aslan, A. (2019). Almanya'daki Türkiye kökenli üçüncü kuşak gençlerin kimlik algısı ve din-Köln örneği. *Turkish Studies*, Volume. 14, Cilt. 3, 1105-1145. doi: 10.29228/TurkishStudies.22685
- Bacon, F. (1939). *Essays*. London: J. M. Dent and Sons.
- Baş, E. (2020). Dünden bugüne yargılanan Desdemona. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 26, Sayı. 44. 117-125. doi: <https://doi.org/10.32547/ataunigsed.640191>.
- Dinç, G. (2010). *Osmanlı yönetiminde Kıbrıs (1800-1839)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>.
- Dökmen, Ü. (1983). Bazı tiyatro eserlerinin sosyometri testi ile ve iletişim türleri açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt. 16, Sayı.1. 125-141. doi: https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000917.
- Dündar, R. (2002). *Kıbrıs'ın fethi*. *Türkler*, Ankara. (Bk. C. IX, 1219; Papa'nın çağrısı ve Hıristiyan devletlerin cevapları için Juan-José Iglesias Rodríguez, Las Entradas De Cristianos En Berbería (Siglos XV-XVI).
- Garner, S. N. (1976). Shakespeare's Desdemona. *Shakespeare Studies*, 9. 233-252.
- İnalcık, H. (1970). The Heyday and decline of Otoman Empire. P. M. Holt, et.al. eds., *The Cambridge History of Islam*, Cambridge: Cambridge University Pres.
- Karaboğa, İ. K. (1998). Eagleton'ın Shakespeare'i. *Virgül-Aylık Kitap ve Eleştiri Dergisi*, Eylül, Sayı. 11. 15-17.
- Lewis B. (1993). *Islam and the West*. New York: Oxford University Pres.
- Neely, C. T. (1993). *Broken Nuptials in Shakespeare's plays*. Urbana and Chicago, University of Illinois Press.
- Öztürk, A. S. (2006). Othello bağlamında insan: Politikada insanın değeri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 21 Yıl. 2. 441-451. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/219354>.
- Ranald, M. L. (1963). The indiscretions of Desdemona. *Shakespeare Quarterly*, 14(2), 127-139.
- Rohat, K. (2012). *Shakespeare'in Othello oyunundaki Iago karakterinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>.
- Rosenberg, M. (1992). *The Masks of Othello: The Search for the Identity of Othello, Iago, and Desdemona by three Centuries of Actors and Critics*. New York: University of Delaware Press; London: Associated University Press.
- Shakespeare, W. (1985). *Othello*, (Ö. Nutku, çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Spivak., B. (1958). *Shakespeare and the allegory of Evil: The history of a metaphor in relation to his major Villains*, (New York: Columbia UP).
- Şenlen, S. (2006). Rönesans döneminde Osmanlı-İngiliz ilişkileri ve İngiliz tiyatrosunda Türk imgesi, *Littera*, (C. Ertem, haz.). 19/2006. Ankara, Omay Ofset, Haziran. 87-93.
- Tangün, M. (2011). Shakespeare, oyunlarındaki kadın karakterlerini yüceltiyor mu? Yeriyor mu? *İstanbul Üniversitesi-Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi*, Sayı. 17. 18-47. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/219354>.
- Tartanoğlu, Ş. (2010). Sosyal dışlanma: küreselleşme perspektifinden bir kavramsallaştırma çabası. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı. 42. 1-13. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9546/119217>.
- Thome, M. A. (1978). Thinking about women and their prosperous art: A reply to Juliet Dusinberre's Shakespeare and the nature of women. *Shakespeare Studies*, 11. 259-276. Erişim Adresi: <https://www.proquest.com/openview/3b4e24bafb2737d767d88a4dc8536d08/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1819311>.
- Urgan, M. (1984). *Shakespeare ve Hamlet*. (1. Baskı). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1995). *Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Virginia M. V. & Kent, C. (1991). *Othello: A contextual history*. (Cambridge: Cambridge UP/27), (Bk. V.M. Vaughan, Global Discourse: Venetians and Turks).
- Vitkus, J. D. (1997). Othello'da Türkleşme Olgusu: Mağripli'nin Dönüşümü ve Lanetlenişi, *Shakespeare Quarterly*, (B. İ. Dinçel, çev.). Vol. 48, No.2. 105-143. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/teddergi/issue/18485/194681>.
- Yıldırım, S. (2014). Sosyal dışlanma ve Avrupa Birliği yaklaşımı. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Yıl.2, Cilt. 2, Sayı. 2. 91-108. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/seyad/issue/53403/710218>.
- Zaimoğlu, Feridun & Senkel, Günter (2004), *Othello – Neubearbeitung*. Verlagshaus Monsenstein und Vannerdat OHG, Münster.